

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

числе автор доказал, что использование краткосрочного кредита снижает стоимость капитала [5].

На основании обзора литературы о российских исследованиях в области управления финансовой устойчивостью организации, в том числе выявления факторов, влияющих на финансовую устойчивость, следует заключить, что существует множество примеров прикладного применения концепции структуры капитала к управлению финансовой устойчивостью.

Анализ финансовой устойчивости занимает важное место в процессе диагностики эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятий [7]. Это эффективный инструмент управления, который используется, чтобы помочь предприятиям провести самооценку, изучить, как реализуются экономические цели, а затем разработать меры, чтобы в полной мере использовать преимущества предприятия. Это означает, что анализ влияния факторов на финансовую устойчивость актуален, особенно для принятия более точных и своевременных решений.

Список использованных источников

- 1 Агафонова, М.С., Чугунов, А.В., Кочетов, Р.Л. Механизм управления финансовой устойчивостью предприятия [Текст] / М.С. Агафонова, А.В. Чугунов, Р.Л. Кочетов // Цифровая и отраслевая экономика. – 2020. – № 3 (20). – С. 133-140.
- 2 Аксенова, Ж.А., Ищенко, О.В., Салий, В.В. Особенности формирования учетно-аналитической системы управления предприятием для обеспечения его финансовой устойчивости [Текст] / Ж.А. Аксенова, О.В. Ищенко, В.В. Салий // Естественно-гуманитарные исследования. – 2021. – № 34 (2).
- 3 Бабанов А.В. Пути повышения финансовой устойчивости [Текст] / А.В. Бабанов // Экономика и предпринимательство. – 2020. – № 8 (121). – С. 911-915.
- 4 Воротникова, И.В., Саушкина, Д.А. Внешние и внутренние факторы, влияющие на финансовую устойчивость предприятий и корпораций [Текст] / И.В. Воротникова, Д.А. Саушкина // Финансовая жизнь. – 2020. – № 2. – С. 137-140.
- 5 Гусев, А.А. Факторы, определяющие финансовую устойчивость предприятий [Текст] / А.А. Гусев // Мировая наука. – 2020. – № 5 (38). – С. 519-522.
- 6 Печагина, М.А., Иванков, Е.А. Понятие, экономическая сущность и основные факторы финансовой устойчивости предприятия в современных условиях хозяйствования // Экономика и предпринимательство. – 2020. – № 9 (122). – С. 1308-1313.
- 7 Шакуров Д.Д., Касимова Д.Ф. Управление корпоративными финансами // Современные аспекты трансформации финансово-кредитной системы. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 110-летию Башкирского государственного университета. отв. редактор: Галимова Г.А., 2019. С. 169-171.

ӨОЖ:338.432

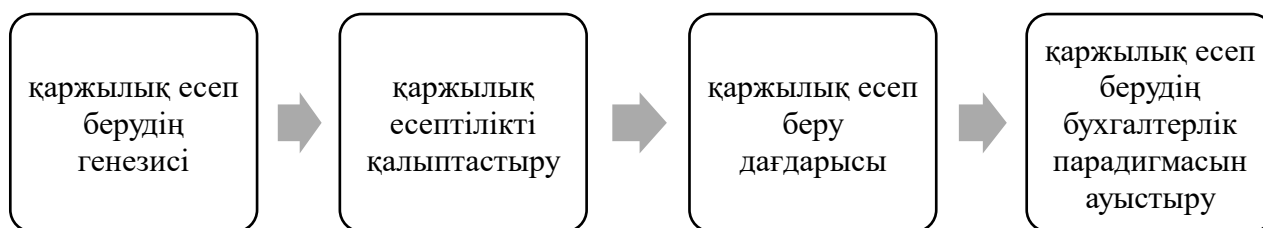
КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ-ШАРУАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Құрмаш Назерке Нұрланқызы

nazerke.kurmash02@mail.ru

«Есеп және аудит» мамандығы бойынша 4 курс студенті

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Садуақасова К.Ж, э.ғ.к., доцент

Саналы басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік беретін ең ақпаратты формасы бухгалтерлік баланс – қаржы-шаруашылық қызметін талдау негізі болып табылады. Баланс баптарының құрамы шаруашылық қызмет жағдайлары, ұдайы өндіріс процестері және негізгі пайдаланушылар топтарының талаптары негізінде құрылады. Шаруашылық қызметтің даму процесінде баланс және оны қалыптастырудың нормативтік - құқықтық базасы үнемі өзгеріп, жетілдіріліп отырады. Жұмыстар күрделене түскен сайын есеп беру де өзгереді. Есеп беру процесінде баптарды егжей-тегжейлі көрсету үшін де, оларды біріктіру немесе қысқарту қажеттілігі туындайды.

Өкінішке орай, заңға тәуелді актілерде ұсынылған негізгі есеп беру формаларының көрсеткіштерінің құрамы пайдаланушылардың талаптарына сәйкес келе бермейді. Баланс жасаудың заңнамалық базасы мен құқықтық нормалары пайдаланушылардың қажеттіліктерін және сәйкесінше қаржы-шаруашылық қызметін талдау қажеттіліктерін ескермейтіндей әсері бар болуы.

Әрине, ХҚЕС қолданудың көптеген артықшылықтары бар, бірақ бұл болашақтың еншісінде. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы бухгалтерлік есеп пен есеп берудің дамуына батыстық теориялар әсер етуде, дегенмен біздің еліміздің бухгалтерлік есебі әрқашан отандық бухгалтерлік есеп жүйесінің экономикасы мен менталитетімен анықталған принциптер мен әдістерге негізделген. Осыған байланысты, біздің ойымызша, шетелдік бухгалтерлік есеп принциптерін қазақстандық бухгалтерияға өте сақтықпен қарастырылуы қажет. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын (ХҚЕС) енгізу арқылы компанияның қаржы-шаруашылық қызметі анағұрлым ашық болғанымен, оны талдау тиімдірек екенін мойындау керек. Көптеген отандық кәсіпорындар үшін ХҚЕС қолдану дамудың сапалы жаңа кезеңіне өтудің міндетті құралы болып табылады [1].

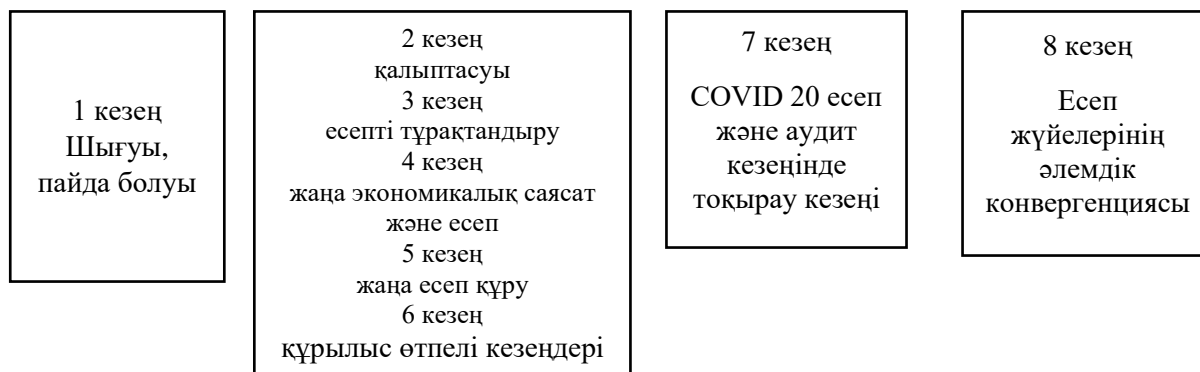
Қазақстан Республикасындағы есеп берудің дамуының бұл кезеңі кәсіпорында ХҚЕС енгізумен сипатталады. Осылайша, ХҚЕС сәйкес қаржылық есептілікті жедел дайындау проблемасын шешу бухгалтерлік есепті цифрландыруда, атап айтқанда бағдарламалық өнімдерді дұрыс таңдауда жатыр. Соңғы уақытта есептерді дайындау кезінде бағдарламалық өнім көбірек қолданыла бастады [2].

Америкалық ғалым тарихшысы Т.Кунның (1922-1995) «Парадигмалар» теориясын қолдануы Қазақстан Республикасындағы қаржылық есептілікті дамыту теориясы мен тәжірибесіндегі институционалдық заңдылықтар мен өзгерістерді анықтауға мүмкіндік берді.

Т.Кун жалпы қабылданған білімдер жиынтығы, өз еңбегінде парадигма идеясын алға тартады. Т.Кунның пікірінше, ғылыми білім серпіліспен, ғылыми революциялар арқылы дамиды. Кез келген критерий белгілі бір парадигма, тарихи қалыптасқан көзқарастар жүйесі аясында ғана мағына береді. Бір парадигмадан екінші парадигмадан өту – ғылыми революция болып табылады [3., б.28]

Бухгалтерлік есептің ғылыми даму кезеңдерінің жіктелуіне, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы қаржылық есептіліктің қалыптасуына авторлық талдауға сүйене отырып, еліміздегі есеп берудің қалыптасуы революциялық (қайта құру) жолымен жүзеге асты деп

сенімді түрде қорытынды жасауға болады елдегі өзгерістер. Осылайша, Қазақстан Республикасындағы қаржылық есеп беру парадигмасының өзгеруін 1 суретте келесідей бейнелеуге болады.

Қаржы-шаруашылық қызметін талдау көрсеткіштері жұмыс тиімділігін өлшеуге мүмкіндік береді. Айталық, өтімділік көрсеткіштері қысқа мерзімді міндеттемелерді уақтылы өтеу мүмкіндігін анықтауға мүмкіндік береді, ал меншікті және қарыз капиталының арақатынасын білдіретін қаржылық тұрақтылық коэффициенттері ұзақ мерзімді міндеттемелер бойынша болашағына жауап беру қабілетін түсінуге мүмкіндік береді. Айналым капиталының жеткіліктілігін көрсететін басқа топтың қаржылық тұрақтылық коэффициенттері қызметті қаржыландыру үшін қаржылық ресурстармен қамтамасыз етуді түсінуге мүмкіндік береді.

Рентабельділік және іскерлік белсенділік (айналымдылық) көрсеткіштері компанияның жұмыс тиімділігін арттырудың қолда бар мүмкіндіктерін қаншалықты пайдаланатынын көрсетеді. Дебиторлық және кредиторлық борышты талдау несие саясатын түсінуге мүмкіндік береді. Пайда барлық факторлардың әсерінен қалыптасатынын ескере отырып, қаржылық есептілікті талдау және рентабельділікті талдау кәсіпорынның қаржылық қызметінің сапасын жиынтық бағалауға мүмкіндік береді.

Жылдың аяғында пайда мөлшерін тікелей қарастырудан басқа, компанияның түсімі мен табыстылығын бағалаудың бірнеше басқа тәсілдері бар. Ағымдағы таза пайданы қарапайым зерттеу кәсіпорынның тиімділігін түсінуге мүмкіндік бермейді.

Жалпы алғанда, рентабельділік - бұл компанияның инвесторлар мен меншік иелері үшін пайда табу мүмкіндігін айқындайды. Рентабельділігі жоғары компанияның осы қатысушы топтардың мүдделеріне қол жеткізуді қамтамасыз ету қабілетін ғана емес, сондай-ақ, рентабельділігі жоғары несие берушілердің қауіпсіздігінің жоғарылығын көрсетеді, өйткені тиімді қызмет жағдайында компания қаржылық ресурстарды жеткізушілер алдындағы қарызды өтеуге бағытталған қосымша оң ақша ағындарын алады. Сондай-ақ, рентабельді компанияда жұмыс жасау қызметкерлердің мүдделері қорғалғанын білдіреді, олар қызметтік міндеттерін сапалы орындаған жағдайда жұмыс орнын сақтай алады [4.,б. 86].

Табыстылықтың көптеген түрлері бар. Айталық, индикатор мәнінің белгісіне байланысты табыстылық оң және теріс болуы мүмкін. Теріс мән компанияның шығындар тудыратынын, яғни тиімсіз әрекет ететінін көрсетеді.

Инвесторлар рентабельділікке қызығушылық танытады, өйткені бұл менеджмент қызметінің тиімділігін және пайда табу үшін соңғысы берген капиталды пайдалануды бағалауға мүмкіндік береді. Қаржылық қатынастардың басқа қатысушылары, яғни, несие берушілер, жұмысшылар, жеткізушілер және клиенттер компания қызметінің рентабельділігін түсінуге мүдделі, өйткені бұл компанияның нарықта қаншалықты үздіксіз жұмыс жасайтынын бағалауға мүмкіндік береді.

Сондықтан табыстылықты талдау менеджменттің қаржылық есептілікті қалыптастыру мақсатында компанияның стратегиясын қаншалықты тиімді жүзеге асыратынын түсінуге мүмкіндік береді. Рентабельділікті бағалау кезінде есепті - аналитиктің қолында болатын көптеген құралдарды ескере отырып, процесте әртүрлі әдістер мен тәсілдердің жиынтығын қолдану маңызды.

Фирмалар таза пайда туралы есеп берсе де, жиынтық қаржылық есептілік кәсіпорын акцияларының кірістілігін жақсы көрсететін көрсеткіш ретінде маңызды көрсеткіш болып саналады. Табыстылықты бағалаудың екі негізгі балама тәсілі бар [5.,б.172].

Бірінші тәсіл қаржылық есептіліктің әртүрлі өзгерістерін қарастыруды қамтиды. Екінші тәсіл түсім пен табыстылық көрсеткіштері. Бірінші тәсілді қолданған жағдайда кәсіпорын акцияларының кірістілігі, көлденең және вертикальды талдау, көрсеткіштердің өсуін бағалау, қаржылық есептілікті қарау (жалпы пайда, салық салуға дейінгі пайда және басқалар) сияқты көрсеткіштер қолданылады. Екінші тәсілді қолданған жағдайда баланстан және қаржылық есептілік туралы есептен ақпарат алуды көздейтін активтердің рентабельділігі мен меншікті капиталдың рентабельділігі көрсеткіштері пайдаланылады.

Ондай екі көрсеткішті пайда маржасына, левереджге және айналымға бөлуге болады, бұл компанияның өз акционерлері үшін байлықты қалай құратынын жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Одан басқа, маржа, айналымдылық және левередж көрсеткіштерін неғұрлым егжей-тегжейлі талдауға және қаржылық есептіліктен әртүрлі жолдарға бөлуге болады.

Салық салынғанға дейін белгілі бір қаржылық нәтиже алу үшін қажет сату мөлшерін оңай есептеуге болады. Ол үшін формуланы қайта қарау керек:

$$\text{Жеңіл сатылым мөлшерлемесі} = \text{Тұрақты шығындар} + \text{Айнымалы шығындар (сатылымның пайызы ретінде көрсетіледі)} \quad (1)$$

Немесе

$$S = f + v \quad (2)$$

Формуладан көрініп тұрғандай, теріс деңгейде сату шығындарға тең. Бұл деңгейде пайда әлі алынған жоқ, бірақ әрбір келесі сату теңгесі мұны жасауға мүмкіндік береді. Бизнес үшін келесі нұсқа ұсынылады:

$$\text{Қажетті деңгейде сату} = \text{тұрақты шығындар} + \text{сату пайызымен көрсетілген өзгермелі шығындар} + \text{салық салынғанға дейін қалаған пайда} \quad (3)$$

Айталық, мұндай формулалар пайдалану. Менеджменттің мақсаты 10 млн.теңге мөлшерінде салық салуға дейін пайда алу деп есептейік бизнес белгіленген мәнге жету үшін сату деңгейі қандай болу керектігін білу қажет. Ауыспалы шығыстардың деңгейі әрбір сату теңгесінде 0,8-ді құрайды. Тұрақты шығындар 5 млн. теңгені құрайды. Келесі есептеулерді жүргізуге болады:

$$S = 5 + 0,8 * S + 10$$

$$S = 15 + 0,8 * S$$

$$S - 0,8 * S = 15$$

$$0,2 S = 15$$

$$S = 75$$

Осылайша, сату деңгейі 75 млн.теңгені құрауы тиіс, онда салық салғанға дейінгі пайда 10 млн. теңге алуға мүмкіндік береді.

Бизнес түріне байланысты физикалық сату бірліктерінің мәнін қолдана отырып, үзіліссіз көрсеткіштерді есептеу қажет болуы мүмкін. Басқаша айтқанда, талдау қаржылық көрсеткіштерге қол жеткізу үшін қанша өнім сатылуы керек екендігі туралы пайдалы ақпарат болады. Мұндай көрсеткішті келесідей есептеуге болады:

$$\text{Үзіліс нүктесі (бірлік)} = \frac{\text{тұрақты шығындар}}{\text{(тауарды сату бағасы-тауар бірлігіне ауыспалы шығыстардың сомасы)}} \quad (4)$$

Осылайша, көрсетілген формула ақпараттың екі жаңа элементін талап етеді: тауарды сату бағасы және тауар бірлігіне ауыспалы шығыстардың сомасы. Айталық, жоғары баға бір тауардың бағасы 200 теңгені, ал ауыспалы шығыстар сомасы – 160 теңгені құрайды. Формуладағы деректерді алмастыра отырып, мынаны түсінуге болады:

$$S = 5000000 / (200-160) = 125 \text{ мың. бірлік.}$$

Ондай сан сатылымның шығынсыз деңгейін қамтамасыз ету үшін нарықта 125 мың өнім бірлігін шығару және өткізу қажет дегенді білдіреді.

Сонымен қатар, бизнестің бухгалтерлік есебін талдау әдістерін жетілдірген кезде баланстың қаржылық коэффициенттік талдауы келесі факторлармен шектелетінін ескеру қажет:

1. Есепке алудың балама әдістерін қолдану. Бухгалтерлік есеп әдістері қаржылық коэффициенттерді түсіндіруде маңызды рөл атқарады. Бакалаврлық курста оқығанымызды еске түсіретін болсақ, коэффициенттер, әдетте, қаржылық есептіліктен алынған мәліметтерге негізделген. Мұндай деректер бухгалтерлік есеп процедураларын қолдану арқылы жасалады, оларды компаниялар арасында салыстыруға болмайды, өйткені компаниялар бухгалтерлік есеп әдістерін таңдауда біршама еркіндікке ие болады. Компаниялар арасындағы үйлесімділіктің болмауы компаниялар арасындағы көрсеткіштерді салыстыру мен талдауда қиындықтар туғызады.

Қазіргі уақытта кейбір бухгалтерлік баламалар мыналарды қамтиды:

- ✓ қорларды бағалау әдісі;
- ✓ кейбір қаржы құралдары мен инвестициялардың құнын бағалау;
- ✓ амортизацияны есептеу әдісі;
- ✓ негізгі құралдарды сатып алу немесе оларды лизингке алу.

2. Компанияның операциялық қызметінің біртектілігі. Көптеген компаниялар әртараптандырылған, әртүрлі салаларда жұмыс жасайтын көптеген бөлімшелері бар. Ол салыстыру мақсатында пайдалану үшін саланың салыстырмалы коэффициенттерін табу процесін қиындатады. Мұндай жағдайларда бизнестің жеке сегменттерін саланың орташа деңгейімен салыстырған дұрыс.

3. Көрсеткіштерді талдау нәтижелері өзара келісілгендігін анықтау әрқашан қажет. Бір коэффициенттер жиынтығы мәселені көрсетуі мүмкін, ал екіншісі бұл мәселенің қысқа мерзімді екенін көрсетуі мүмкін.

4. Өз пікіріңізді қолдану қажеттілігі. Талдаушы көрсеткіштерді талдау кезінде кәсіби пікірлерді қолдануы керек.

Қаржылық көрсеткіштер әлеуетті бағалауға көмектесу үшін пайдаланылса да өсу және бизнес тәуекелі, оларды компанияны тікелей бағалау немесе оның несиелік қабілеттілігін анықтау үшін жеке пайдалануға болмайды. Барлық бизнес, сондай-ақ сыртқы экономикалық және салалық ақпарат қарастырылуы керек. Қаржылық коэффициенттерді түсіндіру кезінде барлық жағдайларды ескеру қажет [6.,б. 233].

Қаржылық есептіліктің синтетикалық концепциясы барлық ХҚЕС дамуының негізінде жатыр. Ол сондай-ақ халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын дайындау кезінде кеңестің өзі үшін басшылық ретінде қызмет етеді. Кез келген шығарылған стандарт тұжырымдамадан басым болғанымен, бірыңғай базалық құжаттың болуы кеңеске стандарттар ережелерінің бірізділігін, есептілікті пайдаланушылардың мүдделеріне бағдарлануды, сондай-ақ бірыңғай қағидааттарды ұстануды қамтамасыз етуге көмектеседі.

Сондай-ақ, тұжырымдама негізінде компаниялар стандарттардың нақты ережелері болмаған немесе іс-әрекеттерді таңдаудың белгілі бір нұсқалары болған жағдайларда есеп саясатын жасайды.

Біріншіден, ҚЕХС жөніндегі кеңес қаржылық есептілікті жасаудың жаңа мақсатын белгіледі, атап айтқанда – компанияға болашақ таза экономикалық түсімдерді бағалау кезінде пайдаланушылар үшін пайдалы активтер, міндеттемелер, капитал, кірістер мен шығыстар туралы ақпарат беру және басшылықтың компанияның экономикалық ресурстарын пайдалану қабілеті.

«Есеп беретін ұйым» деген жаңа анықтама енгізілді – бұл экономикалық қызмет тарапынан нақты белгіленген шекаралары бар. Яғни, есеп беруші ұйым жеке заңды тұлға болуы міндетті емес. Осылайша, "есеп беретін ұйым" көптеген формаларда болуы мүмкін, айталық, заңды тұлғаның бөлігі ретінде.

Сондай-ақ, шоғырландырылған есептілік пайдаланушылар үшін шоғырландырылмағаннан гөрі пайдалы екендігі атап өтілді.

Сонымен қатар, ХҚЕС кеңесі «қаржылық есептілікте көрсетілген ақпарат үшін жауапкершілік (stewardship)» ұғымын қосты. Сондай-ақ, қаржылық есептіліктегі ақпарат пайдаланушыларға, соның ішінде компания әкімшілігінің экономикалық ресурстарды басқарудағы тиімділігін бағалауға көмектесуі керек.

Сондай-ақ, «қаржылық есептілікті дайындаудағы сақтық» деген жаңа ұғым енгізілді. Сонымен қатар, сақтық дегеніміз белгісіздік жағдайында шешім қабылдауда сақтықтың көрінісі деп түсініледі. Яғни, сақтық есептілік ақпараттарында асимметрияны емес, ұсынылған деректерде бейтараптықты қажет етеді (басқаша айтқанда, активтерді, міндеттемелерді, кірістерді немесе шығыстарды ұлғаюы немесе төмендету).

Концепцияның жаңа нұсқасында экономикалық мазмұнның формадан (substance over form) басымдығы ресми түрде пайда болды. Яғни, шынайы өкілдікке экономикалық құбылыстың мәнін көрсету арқылы ғана қол жеткізуге болады деп саналады. Көп жағдайда оның және заңды форманың арасында тең белгі қоюға болады, бірақ егер ол кенеттен болмаса, тек субъектінің көрінісі ақпараттың шынайы көрінісіне сәйкес келеді.

«Актив» және «міндеттеме» деген жаңа анықтамалар енгізілді, олар бұрынғы анықтамалармен салыстырғанда төменде келтірілген.

1 Кесте - «Актив» анықтамасы:

Бұрын болды	Актив-өткен оқиғалар нәтижесінде шаруашылық жүргізуші субъекті бақылайтын, одан шаруашылық жүргізуші субъектіге болашақ экономикалық пайда түсуі күтілетін ресурс.
Қазір болды	Актив-өткен оқиғалар нәтижесінде ұйым бақылайтын қолданыстағы экономикалық ресурс. Экономикалық ресурс-экономикалық пайда алуға мүмкіндік беретін ұйымның құқығы.
Ескерту – авторлық түсінік	

2 Кесте - «Міндеттеме» анықтамасы:

Бұрын болды	Міндеттеме - шаруашылық жүргізуші субъектінің өткен оқиғалар нәтижесінде туындаған, өтелуі күтіліп отырғандай шаруашылық жүргізуші субъектіден экономикалық пайдаларды қамтитын ресурстардың шығуына әкеп соғатын қазіргі берешегі.
-------------	---

Қазір болды	Міндеттеме - реттелуі экономикалық ресурстардың азаюына әкелетін өткен оқиғалардың нәтижесінде ұйымның қазіргі міндеті. Міндеттеме - бұл экономикалық ресурстарды беру міндеті, оны болдырмау мүмкін емес болып көрінеді.
Ескерту – авторлық түсінік	

Анықтамаларда «ресурс» орнына «экономикалық ресурс» ұғымы берілген. Осылайша, ХҚЕС кеңесі бұдан былай активтер туралы физикалық нысандар ретінде емес, құқықтар жиынтығы ретінде қарастырмайды. Сондай – ақ, жаңа анықтамаларда "күтілетін" (ықтимал) ағым немесе ағым жоқ-оның орнына активтің (міндеттеменің) экономикалық пайдаларды өндіру (беру) әлеуеті.

Активтерді, міндеттемелерді танудың жаңа критерийлері.

Қазіргі уақытта тұжырымдаманың ағымдағы нұсқасында ХҚЕС бойынша қаржылық есептілік элементтері үшін танудың әдеттегі критерийлері көрсетілген, олар келесідей естіледі.

Объект қаржылық есептілікте танылады, егер:

1. Нысанға байланысты кез-келген экономикалық пайда алу/жоғалту мүмкіндігі бар;
2. Нысанның құны сенімді түрде бағалануы мүмкін.

Тұжырымдаманың жаңартылған нұсқасында танудың жаңа критерийлері көрсетілген [7.,б. 182].

Активтер, міндеттемелер, капитал, сондай-ақ кірістер мен шығыстар, егер қаржылық есептілікті пайдаланушылар қамтамасыз етсе, танылады:

1. Активтер, міндеттемелер және т. б. туралы тиісті ақпарат.;
2. Активтің, міндеттеменің және т.б.

Осылайша, компаниялар қаржылық есептілік элементтерін тану кезінде қаржылық есептіліктің синтетикалық тұжырымдамасының жаңа өлшемдерін талдауға, сондай-ақ орынды (пайдаланушылар үшін өзекті) және шынайы ақпарат алу үшін талап етілетін шығындарды талдауға міндетті болады.

Алайда, қайта қаралған тұжырымдама тану туралы шешім қабылдау кезінде назар аударуға тұрарлық ойларды қарастырады. Бірақ бұл «керісінше», атап айтқанда, тану жақсы болмаған кезде нақтыланады. Яғни, ақпараттың орындылығы тұрғысынан ол белгісіздік немесе болашақ экономикалық пайда ағындарының төмен ықтималдығы жағдайында болуы мүмкін. Сонымен қатар, өлшемдердің белгісіздігі, танудағы сәйкессіздік жағдайында танылған ақпарат жалған болуы мүмкін.

Сонымен, біз кәсіпорынның қаржы-шаруашылық қызметін талдау әдістерін жетілдіруге жаңа нұсқасында пайда болған негізгі жаңалықтар мен ерекшеліктерді қысқаша қарастырдық.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Фонд международных стандартов финансовой отчетности (Фонд МСФО) и Совет по международным стандартам финансовой отчетности. Сайт: www.ifrs.org
2. Нурсеитов Э. Обзор состояния бухгалтерского учета и аудита в Казахстане [Электронный ресурс]-URL kz-adviser.kz; (Дата обращения: 20.07.2016)
3. Mouritsen, Kristian Kreiner Accounting, decisions and promises - Accounting organizations and society-Volume 49 - February 2016, Pages 21–31.
4. Медведева И. В. Анализ финансовых результатов организации // Молодой ученый. - 2019. - №21.2. - С. 85-88.
5. Медведев А.В. Бухгалтерский учет, анализ, аудит: Учебное пособие / П.Г. Пономаренко, А.В. Медведев, А.Н. Трофимова; Под общ.ред. П.Г. Пономаренко. - Мн.: Вышэйшаяшк, 2017. - 558 с.

6. Мельникова Л.А. Бухгалтерский учет: Учебник для бакалавров / Ю.А. Бабаев, А.М. Петров, Л.А. Мельникова; Под ред. Ю.А. Бабаев. - М.: Проспект, 2018. - 432 с.
7. Мурикова А. Р. Управление дебиторской задолженностью как элемент эффективной финансовой политики организации [Текст] / А. Р. Мурикова, Э. Р. Гимранова // Молодой ученый. - 2017. - №5. - С. 181-183.

ӘОЖ:338.432

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕСЕП ЖӘНЕ АУДИТ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

Куваш Амина, Ғабит Дильназ, Айдапрбек Сағындық
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Экономика және құқық факультеті,
«Есеп және Аудит» мамандығы, 4 курс Ақтөбе қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі- Иманбаева З. Ө.

Өзіндік құнды калькуляциялау жүйелері мақсатты шығындардың түрлеріне және күрделілігіне тікелей байланысты. Калькуляциялау жүйелерін келесідей түрде жіктейді:

- өзіндік құнды тікелей калькуляциялау жүйесі;
- шығындарды есептеудің әдеттегі жүйесі;
- өзіндік құнды калькуляциялаудың функционалдық жүйесі.

Шығындарды толық бөле отырып өзіндік құнды калькуляциялау (абзорпшен костинг) – бұл сатылған өнім мен қоймадағы өнім қалдықтары арасындағы барлық өндірістік шығындарды бөле отырып, өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау әдісі. Калькуляция сыртқы пайдаланушылар үшін пайда және зиян туралы есептілікті дайындау үшін қолданылады. Осы калькуляциялау жүйесіне альтернативті жүйе – айнымалы шығындар бойынша калькуляциялау жүйесі.

Айнымалы шығындар бойынша өзіндік құнды калькуляциялау (директ немесе верибл костинг). Бұл әдіс кезінде тек айнымалы өндірістік шығындар ғана өнімге кеткен шығындар (қор сыйымды шығындар) ретінде беріледі, ал айнымалы өндірістік шығындарды бір кезеңге жұмсалған шығындарға жатқызады. Директ костингті пайдалану арқылы дайындалған пайдалар мен шығындар туралы есеп ішкі есеп беруге қолданылады. Бұл есепте маржиналды табыс көрсетіледі, ол табыс пен барлық айнымалы шығындар арасындағы айырмашылықты білдіреді.

Шығындарды толық бөле отырып және айнымалы шығындар бойынша өзіндік құнды калькуляциялаудың ерекшеліктері: Директ костинг:

- Шешім қабылдауға пайдалы ақпаратты қамтамасыз етеді. Шығындардың айнымалы және тұрақты болып бөлінуі өнім асортиментін анықтау үшін, өндіріске немесе компонентті сатып алуға қатысты шешім қабылдау үшін және басқа ақпарат алуға мүмкіндік береді.

- Пайданы қорлардың өзгеру ықпалынан сақтайды. Директ костингті пайдалану кезінде пайда өнімнің сату көлеміне байланысты болады, абзорпшен костингті пайдалану кезінде пайдаға сату көлемі де, өндіріс те әсер етеді. Сондықтан директ костинг қорларға манипуляция жасауды болдырмауға мүмкіндік береді және менеджерлердің жұмысын бағалау үшін жақсы жарайды. Абзорпшен костинг:

- Тұрақты өндірістік шығындарға тиісті көңіл бөледі. ХҚЕС-ы тұрақты өндірістік шығындардың қорлардың өзіндік құнына кіргізілуін талап етеді. Сыртқы мақсаттар үшін абзорпшен костингді пайдалану қаржылық көрсеткіштердің ХҚЕС-ы бойынша өз есеп беруін жасайтын басқа компаниялардың көрсеткіштерімен салыстырмалылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.